

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Фізичний факультет
Кафедра теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука

Затверджено

На засіданні кафедри теоретичної фізики імені
професора Івана Вакарчука
фізичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(протокол № 1 від 30.08.2021 р.)

Завідувач кафедри професор В. М. Ткачук

Силабус
з навчальної дисципліни «Електродинаміка»,
що викладається в межах
ОПП «Середня освіта (Фізика)»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
для здобувачів з спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності 014.08 Середня освіта. Фізика

Дисципліна вивчатиметься у 2022–23 н.р.

Львів 2021

Назва дисципліни	Електродинаміка
Адреса викладання дисципліни	вул. Драгоманова, 12, 79005, м. Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	фізичний факультет, кафедра теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	01 Освіта/Педагогіка, 014.08 «Середня освіта. Фізика»
Викладачі дисципліни	доцент кафедри теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука, канд.ф.-м.н., доц. Пастухов Володимир Степанович; професор кафедри теоретичної фізики імені професора Івана Вакарчука, докт.ф.-м.н., проф. Ровенчак Андрій Адамович
Контактна інформація викладачів	volodymyr.pastukhov@lnu.edu.ua; volodyapastukhov@gmail.com https://physics.lnu.edu.ua/employee/pastukhov-v-s andrij.rovenchak@lnu.edu.ua; andrij.rovenchak@gmail.com https://physics.lnu.edu.ua/employee/rovenchak-a-a
Консультації з дисципліни відбуваються	Консультації в день проведення лекцій та практичних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі консультації через електронну пошту або он-лайн засобами Zoom, Microsoft Teams, Skype.
Сторінка дисципліни	https://physics.lnu.edu.ua/course/elktrodynamika-014-08-serednia-osvita-fizyka
Інформація про дисципліну	Курс «Електродинаміка» є нормативною дисципліною з спеціальності 014 Середня освіта для освітньої програми бакалавра, яка викладається в VI семестрі обсягом 3 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Коротка анотація дисципліни	Курс розроблено таким чином, щоб стисло подати основи класичної та релятивістської електродинаміки, спеціальної теорії відносності, електродинаміки середовища.
Мета та цілі дисципліни	Метою і завданням навчальної дисципліни «Електродинаміка» є формування в майбутнього фізика цілісної картини фізичних явищ, пов'язаних із електромагнітним полем. Це передбачає виклад основ теорії електромагнітних процесів у вакуумі та в середовищі, поглиблення знань, одержаних в загальному курсі «Електрика», засвоєння математичного апарату класичної теорії поля, вивчення теорії електромагнітного поля Максвелла-Лоренца і релятивістської теорії електромагнітного поля.

<p>Література для вивчення дисципліни</p>	<p>Базова:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. М. М. Бредов, В. В. Румянцев, И. Н. Топтыгин, Классическая электродинамика, 1985. 2. Л. Д. Ландау, Е. М. Лифшиц, Теория поля, 1988. 3. Л. Д. Ландау, Е. М. Лифшиц, Электродинамика сплошных сред, 1982. 4. И. В. Савельев, Основы теоретической физики, т. 1, 1975. 5. Я. П. Терлецкий, Ю. П. Рыбаков, Электродинамика, 1990. 6. А. М. Федорченко, Теоретична фізика, т. 1, 1988. <p>Допоміжна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. В. В. Батыгин, И. Н. Топтыгин. Сборник задач по электродинамике. — М.: Физматгиз, 1962. 8. Е. Г. Векштейн, Сборник задач по электродинамике. — М.: Высшая школа, 1966. 9. В. М. Мигаль. Випромінювання електромагнітних хвиль: Методичні вказівки до розв'язування задач з вибраних розділів электродинаміки для студентів III курсу фізичного факультету. — Львів: ЛДУ, 1999. 10. Збірник задач з электродинаміки / М. В. Блажиевська, О. І. Григорчак, Ю. С. Криницький та ін.; за ред. Ю. С. Криницького та А. А. Ровенчака. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. <p>Інформаційні ресурси:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Eric Weisstein's World of Physics http://scienceworld.wolfram.com/physics/ 2. Wikipedia. http://www.wikipedia.org
<p>Обсяг курсу</p>	<p>90 годин, з яких 64 годин аудиторних занять, з них 32 годин лекцій, 32 годин практичних занять, та 26 години самостійної роботи. Тижневе навантаження складає 4 годин аудиторних занять та 1,625 години самостійної роботи.</p>
<p>Очікувані результати навчання</p>	<p>Курс формує такі загальні (ЗК) та спеціальні компетентності (СК):</p> <p><i>Загальні компетентності:</i></p> <p>ЗК3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК9. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p><i>Спеціальні компетентності:</i></p> <p>СК4. Здатність коректно застосовувати фізичні поняття, закони, принципи, теорії у поєднанні з необхідним математичним інструментарієм для пояснення фізичних явищ і процесів з використанням сучасних засобів навчання. СК12. Володіння базовими поняттями, аксіомами та постулатами загальної і теоретичної фізики, знання основних законів і принципів сучасної фізики та астрономії, вміння визначати межі їх застосування.</p>

	<p><i>Програмні результати навчання (ПРН), на досягнення яких спрямоване вивчення курсу:</i></p> <p>ПРН13. Знати та розуміти основні поняття, закони, теорії, загальну</p> <p>ПРН14. Аналізувати фізичні явища і процеси на основі фізичних законів, теорій, принципів, із застосуванням відповідних математичних методів.</p> <p>ПРН22. Розуміти місце фізики та астрономії у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.</p>
Ключові слова	Рівняння Максвелла; потенціали електромагнітного поля; умови випромінювання; релятивістська механіка; рівняння Максвелла–Лоренца
Формат курсу	Очний
	проведення лекцій, практичних занять та консультації для кращого розуміння тем
Теми	<ol style="list-style-type: none"> 1. Математичний апарат електродинаміки 2. Рівняння електродинаміки для зарядів і струмів у вакуумі 3. Теорія випромінювання 4. Теорія відносності. Коваріантна форма рівнянь електродинаміки 5. Рівняння макроскопічної електродинаміки 6. Статичні поля в середовищі. Квазістатичні явища
Підсумковий контроль, форма	<p>Поточний контроль: усне та письмове опитування, модульні тести, оцінка практичних завдань.</p> <p>Підсумковий контроль: іспит в кінці 6-го семестру.</p> <p>Форма: Письмово-усний.</p>
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують знань із таких дисциплін: математичний аналіз, векторний аналіз, диференціальні рівняння, механіка, електрика.
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	<p>Лекції, розв'язування задач на дошці.</p> <p>Передбачено ілюстрування лекційного матеріалу схемами та рисунками.</p>
Необхідне обладнання	персональний комп'ютер, загальноживані комп'ютерні програми й операційні системи, проектор.
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за таким співвідношенням:</p> <ul style="list-style-type: none"> • робота на практичних заняттях під час семестру, 20% семестрової оцінки; максимальна кількість балів — 20; • контрольні роботи: 30% семестрової оцінки; максимальна кількість балів — 30; • результати іспиту: 50% семестрової оцінки; максимальна кількість балів — 50; <p>Підсумкова максимальна кількість балів — 100.</p> <p>Письмові роботи: Очікується, що студенти виконають дві контрольні роботи.</p> <p>Академічна доброчесність: Очікується, що контрольні роботи студентів будуть оригінальними. Списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої</p>

	<p>академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.</p> <p>Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків, визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом.</p> <p>Література. Усю література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надано викладачами виключно в освітніх цілях без права її передавання третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.</p> <p>Політика виставлення балів. Враховуються бали, набрані за роботу на практичних заняттях, контрольних роботах та на іспиті. При цьому обов'язково враховуються присутність на заняттях та активність студента під час заняття; недопустимість пропусків та запізньєнь на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях, не пов'язаних із навчанням; списування та плагіат; несвоєчасне виконання поставленого завдання і т. ін.</p> <p>Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.</p>
<p>Орієнтовний перелік питань на іспит</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Рівняння Максвелла як узагальнення дослідних фактів. 2. Потенціали електромагнітного поля. 3. Запізнювальні і випереджувальні потенціали. 4. Закони збереження. Рівняння неперервності як форма запису закону збереження 5. Умови випромінювання. Закон збереження імпульсу. 6. Мультипольні розвинення. 7. Електричний квадрупольний момент. Вищі мультипольні моменти. 8. Рівняння Максвелла для вільного поля. 9. Плоскі, сферичні та інші хвилі. Фазова та групова швидкості. 10. Потенціали Лієнара–Віхерта. 11. Сила радіаційного гальмування. Променисте тертя. 12. Поле системи зарядів на великих віддальх від джерела. 13. Принципи відносності. Інтервал між подіями. 14. Перетворення Лоренца. 15. Релятивістська механіка вільної частинки 16. 4-потенціали поля і закони їх перетворення. 17. Тензор електромагнітного поля: варіаційний принцип для знаходження рівняння руху зарядженої частинки в просторі Мінковського. 18. Мікро- та макрополя, мікроскопічні рівняння Максвелла–Лоренца.

	<p>19. Вектори поляризації та намагнічення.</p> <p>20. Умови на межі двох середовищ.</p> <p>21. Рівняння статичних полів, індуковані заряди і струми, індуктивності.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Таблиця 1

Схема курсу «Електродинаміка»

Тижні	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
1	1. Математичний апарат електродинаміки. Короткий історичний нарис розвитку електродинаміки. Математичний апарат електродинаміки: елементи векторного числення.	Лекції — 2 год, практичні — 2 год, самостійна робота — 2 год	1 тиждень
2–3	2. Рівняння електродинаміки для зарядів і струмів у вакуумі. Рівняння Максвелла як узагальнення дослідних фактів: закон Кулона; вихровий характер магнітного поля; закон Фарадея; джерела магнітного поля; закон Ерстеда; закон Ампера. Математичний апарат: δ -функція Дірака. Густина точкового заряду. Потенціали електромагнітного поля. Означення потенціалів, рівняння для потенціалів, градієнтна інваріантність електромагнітного поля, калібрування Кулона і Лоренца. Рівняння д'Аламбера. Поперечний струм. Запізнювальні і випереджувальні потенціали.	Лекції — 4 год, практичні — 4 год, самостійна робота — 6 год	2 тижні
4–5	2. Рівняння електродинаміки для зарядів і струмів у вакуумі. Закони збереження. Рівняння неперервності як форма запису закону збереження. Закон збереження заряду. Закон збереження енергії. Умови випромінювання. Закон збереження імпульсу. Тензор напружень. Статичні поля у вакуумі. Рівняння для статичних полів. Безпосереднє розв'язування рівнянь для потенціалів. Мультипольні розвинення. Потенціали і поля електричного та магнітного диполів. Електричний квадрупольний момент. Вищі мультипольні моменти.	Лекції — 4 год, практичні — 4 год, самостійна робота — 6 год	2 тижні

Тижні	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
6–7	3. Теорія випромінювання. Рівняння Максвелла для вільного поля. Плоскі, сферичні та інші хвилі. Фазова та групова швидкості. Закони збереження для вільного поля, енергія та імпульс поля. Потенціали Лієнара–Віхерта. Поле рухомого точкового заряду: особливості диференціювання потенціалів Лієнара–Віхерта, обчислення полів.	Лекції — 2 год, практичні — 4 год, самостійна робота — 1 год	2 тижні
8–9	3. Теорія випромінювання. Поле і потенціали заряду, який рухається. Випромінювання точкового заряду. Сила радіаційного гальмування. Променисте тертя. Поле системи зарядів на великих відстанях від джерела. Близька і хвильова зони. Дипольне і квадрупольне випромінювання.	Лекції — 2 год, практичні — 4 год, самостійна робота — 1 год	2 тижні
10–12	4. Теорія відносності. Коваріантна форма рівнянь електродинаміки. Принципи відносності. Інтервал між подіями. Чотиривимірні простори Мінковського. Перетворення Лоренца: формули Лоренца; додавання швидкостей; власний час і скорочення Лоренца; чотиривимірні вектори і тензори. Релятивістська механіка вільної частинки: інтеграл дії, функції Лагранжа та Гамільтона, енергія й імпульс; 4-вектор енергії-імпульсу, тензор моменту кількості руху; закони перетворення енергії, імпульсу, моменту кількості руху. 4-потенціали поля і закони їх перетворення. Тензор електромагнітного поля: варіаційний принцип для знаходження рівняння руху зарядженої частинки в просторі Мінковського; тензор поля і його властивості; перетворення полів та інваріанти.	Лекції — 6 год, практичні — 6 год, самостійна робота — 8 год	3 тижні

Тижні	Тема занять (перелік питань)	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
13-15	<p>5. Рівняння макроскопічної електродинаміки. Мікро- та макрополя, мікроскопічні рівняння Максвелла–Лоренца. Усереднення мікроскопічних рівнянь: середні значення мікроскопічних полів, зарядів, струмів. Вектори поляризації та намагнічення. Поляризація і намагнічення середовища в постійних полях: неполярні і полярні середовища, поле в конденсованому середовищі; діа- та парамагнетизм. Загальна характеристика матеріальних рівнянь. Умови на межі двох середовищ.</p>	<p>Лекції — 6 год, практичні — 6 год, самостійна робота — 2 год</p>	3 тижні
16	<p>6. Статичні поля в середовищі. Квазістатичні явища. Рівняння статичних полів, індуковані заряди і струми, індуктивності. Умови квазістатичності та рівняння квазістатичних явищ. Нормальний та аномальний скін-ефекти.</p>	<p>Лекції — 2 год, практичні — 2 год, самостійна робота — 0 год</p>	1 тиждень